

- розширення міжнародних контактів молодіжних і дитячих організацій;
- посилення уваги місцевих органів влади до регіональних громадських молодіжних структур.

Ці та інші заходи спонукали б розвиток молодіжного руху, а отже, сприяли б і більш ефективній реалізації державної молодіжної політики, що в значній мірі позитивно впливало б на процеси соціалізації молоді.

Література

1. Головенько В., Корнієвський О. Український молодіжний рух: історія та сьогодення. – К., 1994.

2. Криворученко В.К. К вопросу о законодательстве субъектов Федерации в сфере молодежной политики // Молодежная политика: Информ. бюл. – 1995. - №92 – 95.

3. Головатый Н. Ф. Социология молодежи: Курс лекций. – К., 1999.

4. Там же. Стор. 4.

5. Декларація «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні», ВВР від 15 грудня 1992 року, № 2859-ХІІ.

6. Чугаєвський В.Г. Молодіжна політика й соціальна робота: Навчальний посібник. – К., ВПЦ «Київський університет», 2005.

УДК 316.343-057.87

В. С. Чопей

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

У статті розглядається сутність молоді взагалі та студентської молоді, зокрема, її місце в соціальній структурі суспільства, специфіка її соціалізації та ролі в суспільстві. Проаналізовано становлення теоретико-методологічних принципів дослідження студентської молоді, що відбувалося паралельно до розвитку соціології в цілому.

The article analyses the essence of youth in general and students in particular, their role in the social structure of society, socialization specifics and their place in the society. The formation of the theoretical and methodological principles of the study of students, which was taking place along with the development of sociology, has been analyzed.

Початок ХХІ століття в Україні, як і в багатьох інших країнах світу, характеризується кардинально стрімкими змінами в багатьох сферах суспільства, активними учасниками розбудови якого є молодь. Тому на

сьогоднішній день є вельми актуальний науковий інтерес до такої суспільної групи як молодь, а особливо студентська молодь.

Нагадаємо, що саме поняття студентства трактується за словами О.Ю.Маркова як “особлива соціальна група, що характеризується спеціально організованим, просторово і тимчасово структурованим буттям, умовами праці, побуту і дозвілля, соціальною поведінкою і психологією, системою ціннісних орієнтацій” [1, 232].

На сьогоднішній день у вітчизняній літературі немає єдиної думки про сутність молоді взагалі та студентської молоді, зокрема, її місця в соціальній структурі суспільства, специфіку його соціалізації та ролі в суспільстві. Теоретичні та практичні аспекти вивчення цих явищ знаходимо у наукових працях як українських так і російських соціологів: А.Ваторопіна, Ю.Вішневського, В.Довженка, Р.Драпушко, Н.Дудара, С.Іконнікова, І.Кириленка, О.Козлова, Ю.Колеснікова, В.Лісовського, Е.Лібанова, В.Мельниченко, О.Пазюк, М.Перепелиці, О.Позняка, В.Покришука, Т.Петрова, Г.Рубіна, В.Рябіка, Є.Слуцького, І.Турло, В.Шапко, О.Яреми та ін.

Метою даної статті є аналіз становлення теоретико-методологічних принципів дослідження студентської молоді, що відбувалося паралельно до розвитку соціології в цілому.

Важливо усвідомлювати, що соціологічна наука, у першу чергу її галузеві підрозділи: соціологія молоді і соціологія освіти, зверталась до молодіжної проблематики з різною інтенсивністю і тому логічно виокремити два періоди її розвитку: синкретний і розгорнутий.

У першому випадку мова йде про становлення передумов теоретичного осмислення феномену молоді, у тому числі й студентської. Виокремлення студентства у особливу категорію дослідження відбувається завдяки її інтелектуальним особливостям, що стають основними властивостями людини у формуванні не тільки суспільства знань, а й інформаційної доби розвитку світової спільноти взагалі.

У другому випадку мова йде про етап послідовного виокремлення позитивіського, марксистського, марксистсько-ленінського, психологічного, культурологічного, правового і соціального дискурсів вивчення молоді, до яких сьогодні у межах України додаються політичний і етнополітичний аспекти, а у межах Об'єднаної Європи і світу – глобалізаційний.

Базуючись на теоретико-методологічному аналізі виокремимо певні етапи дослідження з соціології студентської молоді. Зокрема Т.Е.Петрова, яка є автором найбільш змістовного дослідження, в історії становлення досліджуваної проблематики визначає три основні етапи:

- перший етап (1960-1970 рр.) характеризується поступовим “вдосконаленням різновидів вживаних кількісних методів, апробацією

всіляких їх комбінацій, освоєнням нових математичних методів аналізу з метою підвищення рівня інтерпретації соціальної інформації” [2];

- другий етап, на якому соціологія студентства почала використовувати методологічний і термінологічний апарат був розроблений у працях сучасних західних соціологів, зокрема П.Бурдье, Р.Мертон, П.Сорокіна, Т.Парсонса. На цьому етапі студентство сприймалося як гетерогенна соціокультурна спільність, функцією якої було відтворення символічного капіталу суспільства і його авангарду у вигляді інтелігенції, інтелекту нації;

- третій етап (сучасний) ознаменувався “інтенсивним засвоєнням якісних методів дослідження, які задають абсолютно інші параметри вибірових процедур, механізми висунення гіпотез, узагальнення і аналізу зібраних даних” [2].

У російській соціології інтерес до молодіжних проблем вперше виник на межі століть. Його “спровокували” розвиток капіталістичних відносин та криза традиційної сімейної соціалізації, розвиток системи масової професійної освіти. Саме тоді заговорили про визволення молодого покоління з-під впливу сім’ї та виокремлення його як об’єкта соціалізації з боку держави. П.Сорокін розкриваючи процес розпаду традиційних сімейних зв’язків, виокремив проблему розриву традиційних зв’язків між батьками та дітьми в рамках сім’ї та передачу виховних та опікунських функцій відносно до підростаючого покоління в руки держави як окремий аспект [3, 451-452].

Майже одночасно з П.Сорокіним кризу освітянських функцій сім’ї і переходу до системи “усуспільненої” соціалізації аналізує М.Рубінштейн у праці “Криза сім’ї як органу виховання” (1915 р.) та О.Чекін у праці “Сімейний розпад та жіночий рух” (1914 р.).

У той же час у наукових працях почали з’являтися публікації присвячені проблематиці студентської та учнівської молоді. Зокрема О.Сперанський приділяв особливу увагу проблемам побуту та матеріального становища російського студентства. Натомість О.Кауфман зосереджувався на проблемі, що стосується планування бюджетів навчального та позанавчального часу.

Новий етап уваги до молоді припадає на 20-ті роки ХХ століття, з часу утворення Радянської Росії, а пізніше СРСР. Посилення уваги до проблем молоді у цей час був пов’язаний з практичною управлінською діяльністю партійних, радянських та громадських організацій та мав чітко виражену прикладну орієнтацію. Проте інтерес до цих досліджень швидко згас, оскільки молодь, згідно з положеннями марксистської науки, не входила до числа основних елементів соціальної структури радянського суспільства, на яких переважно зосереджувалася увага науковців. Вже в ті часи молодь розглядалася передусім як джерело поповнення робітничого класу, колгоспного селянства та радянської інтелігенції.

Подальша зацікавленість партійних лідерів та науковців проблемою молоді припадає на середину 30-х років ХХ століття. Вона була викликана

тим, що дорослим стало перше покоління, яке виросло за радянських умов, і його соціальний образ був аргументом для доведення досягнень нового ладу. Молодь розглядали як об'єкт соціалістичного виховання. Її соціальні характеристики “підлаштовувались” під політичні ідеали партії і визначалися рівнем наближення до поставленої мети, політичною активністю та участю в процесі соціалістичного будівництва.

В 60-х роках ХХ століття, коли могутня соціальна потреба в розумінні суті молодіжного/студентського протесту у Франції призвела до зростання та загострення уваги до молодіжних проблем, а в центрі уваги дослідників опинилися конфлікт поколінь, від соціології відділилася в окрему галузь “соціологія молоді”. Це був період “молодіжних революцій”.

У радянській соціології дослідження молоді в 60-ті роки минулого століття було іншим і в першу чергу в соціальному контексті.

Складність розвитку цієї галузі у 60-ті роки ХХ століття полягала в тому, що в ідеології держави і в соціальній практиці продовжувало панувати ставлення до молоді лише як до об'єкту виховання, формування особистості “молодого будівника соціалізму”, “підростаючого покоління”. Тому центральними темами соціологічних досліджень були:

- соціалістичні ідеали молодого покоління, те, наскільки саме молоді люди успадкують революційні традиції батьків;
- проблеми підготовки робочої сили для соціалістичного народного господарства;
- підвищення продуктивності праці серед молоді.

Тобто дослідників цікавила не молодь сама по собі, її інтереси, потреби та прагнення, а можливість використання молодого покоління для вирішення прагматичних завдань соціалістичного будівництва. Тому у спадок від минулого соціологія молоді отримала парадоксальну ситуацію: наявність величезної кількості публікацій про молоде покоління, з одного боку, і відсутність достовірного наукового знання про цю специфічну соціальну спільноту, про закономірності і тенденції сучасного розвитку та відтворення цієї групи суспільства – з іншого.

У Вищій комсомольській школі (ВКШ при ЦК ВЛКСМ) був створений науково-дослідний центр, який систематично проводив опитування серед молоді виключно стосовно проблем моральності та комуністичного виховання. Центром були здійснені широкомасштабні дослідження (досить професійні) з таких тем: “Моральні орієнтації і формування активної життєвої позиції молоді”, “Формування достойного поповнення робітничого класу та колгоспного селянства” та ін.

Дослідження іншого, більш академічного напрямку були зорієнтовані на об'єктивний аналіз молодіжної проблематики в рамках концепції “балансу” соціалізації (інтеграції поколінь) та індивідуалізації (автономії, інновації стосовно соціального цілого). Цей напрям став реальною основою для

становлення соціології молоді як особливої дисциплінарної галузі. При цьому виокремилося кілька наукових шкіл: новосибірська (В.М.Шубкін), свердловська (М.Н.Руткевич, Л.Я.Рубіна, Ф.Р.Філіпов), ленінградська (В.Т.Лісовський, С.Н.Іконнікова) і естонська школа (М.Тітма).

Своїм відродженням соціологія молоді у цей період також зобов'язана Г.М.Андрєєвій, В.К.Бакшутуову, Н.М.Блинову, В.Н.Борязу, Ю.Е.Волкову, Б.А.Грушину, А.В.Дмитрієву, О.Г.Здравомислову, Ю.А.Замошкіну, О.С.Капто, Л.Н.Когану, І.С.Коню, Г.Г.Квасову, Н.С.Мансурову, В.Г.Мордковичу, В.Б.Ольшанському, Г.В.Спіркіну, Ю.В.Торсуєву, В.А.Устінову, Ч.Й.Файнбургу, А.Г.Харчеву, В.І.Староверову, В.П.Тугарінову, Г.І.Хмарі, В.О.Ядову, О.О.Якубі та ін.

Зрозуміло, відповідно до ембріональної стадії розвитку соціології у той час, а саме 60-ті роки ХХ століття, поширення набуло перш за все вивчення суб'єктивних показників: масових орієнтацій в ситуації вибору професії. Суттєве значення мало введення у науковий обіг поняття “престиж професії” як показника суб'єктивного відображення соціальної ієрархії в масовій свідомості.

Розпочате в 1963 році в Новосибірську В.М.Шубкіним, а потім продовжене у Москві дослідження було спрямоване на вивчення життєвих планів молоді: “Проект 17-17” та “Проект 17-25”. Майже одночасно з В.М.Шубкіним у Свердловську почали проводити дослідження Ф.Р.Філіпов та М.Н.Руткевич, продовжили Л.Я.Рубіна та О.О.Якуба в Харкові.

Ще один напрям молодіжної проблематики, а саме соціально-психологічний був започаткований та розроблений Ленінградською школою в період розвитку радянської соціології молоді. Дослідження були розпочаті В.Т.Лісовським в 1964 році у соціологічній лабораторії при Національному дослідному інституті комплексних соціальних досліджень Ленінградського університету. Ці дослідження були спрямовані на вивчення соціалізації та становлення особистості молоді людини. На базі емпіричного матеріалу були побудовані типи життєдіяльності студентської молоді.

В рамках ленінградської школи починав свою наукову діяльність і І.С.Кон, який вивчав психологію юнацького віку та поширений на Заході напрям – субкультуру молоді. Його роботи досить суттєво вплинули на розвиток соціології молоді.

На межі 80-90-х років ХХ століття стало можливим вивчення проблем молодіжної субкультури та молодіжних неформальних об'єднань. Склалися три напрями таких досліджень:

Перший напрям – вивчення ставлення молоді до неформальних об'єднань і явищ субкультури. У рамках цього напрямку були здійснені проекти під керівництвом В.Ліванова, В.Левічевої та Ф.Шереги в колишньому НДЦ ВКШ при ЦК ВЛКСМ.

Другий напрям заснований на спостереженні та розвивався у рамках “перебудовчої публіцистики”. Разом з тим з’явилися і перші професійні дослідження з використанням інтерв’ю. Одним із засновників цього напрямку став Н.В.Кофирін. Працюючи в Ленінградському університеті він вивчав неформальні молодіжні угруповання міста безпосередньо в місцях їх “тусовок”.

Третій напрям складала дослідження саме злочинних молодіжних угруповань, і вони проводились не соціологами, а фахівцями в галузі права. Такі наукові дослідження проводилися зокрема І.Сундієвою, Г.Забранським та публіцистом В.Єрьоміним.

Спробу використати культурологічні теорії для емпіричного вивчення молодіжних субкультур в умовах великого міста зробили білоруські соціологи І.Андрєєва та Л.Новікова.

Вивчались також проблеми моральної деградації і розпаду армії (Б.Калачьов), рок-музики як соціального явища серед молоді (М.Ілле та О.Сакмаров, Н.Саркітов). У 1991 році на хвилі громадського інтересу до колишніх учасників афганської війни був здійснений проект “Соціальна реабілітація учасників війни в Афганістані”, яким керував А.Кінсбурський (Інститут соціології АН СРСР).

Однією з найбільш цікавих теоретично обґрунтованих концепцій 90-х років минулого століття, що розвивала трактування молодого покоління і взаємостосунків між представниками різних поколінь, була теорія, розроблена І.М.Ільїнським – відомим російським дослідником проблем молоді та молодіжних організацій, питань державної молодіжної політики. Молодіжна проблематика розглядається ним в національному та глобальному контекстах.

У російській та в українській практиці цей перехід був найбільш помітним у дослідженнях неформальних молодіжних рухів, розробниками якого стали В.Ф.Левічева, Є.Є.Леонов, Е.О.Орлова, Є.І.Плаксій та ін., духовної культури молоді, що розглядалися у працях Т.О.Кудріна, С.М.Комісарова, О.І.Шендріка та з більш широкою проблематикою у дослідженнях І.С.Кона, В.Т.Лісовського, в аналізі деліквентних субкультур молоді в поглядах Г.М.Міньковського, зарубіжних молодіжних рухів і субкультур в працях Ю.М.Давидова, В.Ц.Худавердяна та ін.

Значним досягненням в розвитку соціології молоді є те, що вона змогла увібрати в себе крайнощі у поглядах, не доводячи при цьому до “війни” наукових шкіл та напрямів. Відокремленість наукових шкіл виникла, швидше, за географічним, ніж за змістовим принципом: Московська, Київська, Ленінградська (Санкт-Петербурзька), Естонська, Новосибірська, Свердловська, Уральська школи дуже мало відрізняються за тематикою досліджень та за концепціями і методичними засобами. Фактично, назва

школи – метафора, яку використовують під час проведення міжнародних та міжрегіональних наукових конференцій.

Друга половина ХХ століття ознаменувалася розвитком соціології і в Україні. Фактично все, що було сказано вище про напрямки, підходи, концепції, проблеми та перспективи розвитку соціології молоді в СРСР та в Російській Федерації можна віднести і до України.

Натомість, перше досить серйозне комплексне соціологічне дослідження проблем української молоді було проведено колективом соціологів Інституту соціології НАН України в 1987 році під загальною назвою “Соціальний портрет молоді Української РСР”. Разом з колективом існуючого тоді Науково-дослідного центру молодіжних проблем ЦК ЛКСМУ відомі в Україні соціологи О.Вишняк, М.Чурілов, С.Макеєв, С.Войтович та інші за результатами досліджень підготували та видали в 1990 році монографію “Социальный облик молодежи”.

З 1991 року проблеми молоді, молодіжного руху в Україні активно вивчають В.Осовський, О.Єременко, О.Балакірева, В.І.Головенько, М.Головатий, Н.Комарова та інші українські вчені-соціологи, демографи, політологи. З цього часу в Україні чітко визначилась провідна наукова структура в цьому напрямку – Український науково-дослідний інститут проблем молоді, а зараз Український інститут соціальних досліджень, який провів десятки цікавих та фундаментальних досліджень молодіжних проблем в Україні та за її межами.

Підготовка об’єктивного аналізу становища молоді, тенденцій та перспектив його поліпшення зумовлена Декларацією “Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні”. У 1998 році Міністерство України у справах сім’ї та молоді, Український інститут системних досліджень почали готувати щорічну доповідь Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України “Про становище молоді в Україні”.

Починаючи з 1991 року Українським інститутом соціальних досліджень спільно з Центром “Соціальний моніторинг” були проведені моніторингові опитування молоді щодо їх соціально-економічного становища, політичних орієнтацій, настроїв та уподобань.

З 1985 року соціологічною лабораторією, а потім Центром соціологічних досліджень і науково-дослідною групою факультету соціології та психології Київського університету імені Тараса Шевченка проводяться щорічні дослідження соціальних проблем студентської молоді та соціальних проблем вищої школи.

В 2004 році в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова створений Центр моніторингу якості освіти з відділом соціального моніторингу.

Плідна діяльність науковців з проблем студентської молоді знайшла свої результати в праці “Студентство в зеркалі соціології”, що виконувалася у НПУ імені М.П.Драгоманова протягом 2004-2009 рр. науковцями Н.Крохмаль та А.Ярошенко за загальною редакцією В.Беха.

У 1999 році М.Головатим був підготовлений та виданий Міжрегіональною академією управління персоналом перший в Україні підручник “Соціологія молоді: курс лекцій”. У 2001 році у видавництві “Фітосоціоцентр” вийшла праця Ю.О.Тарабукіна, що мала таку ж саму назву як і праця М.Головатого, а саме: “Соціологія молоді. Курс лекцій”.

Таким чином, становлення теоретико-методологічних принципів дослідження студентства відбувається паралельно до розвитку соціології в цілому та формується у міру накопичення даних описової соціології та дає можливість продовжувати теоретико-методологічні напрацювання з проблем дослідження розвитку студентської молоді.

Література

1. Маркова О.Ю. Философия образования о менталитете и ценностных ориентациях современных студентов // Россия и Грузия: диалог и родство культур. Вып. 1 / Под ред. Парцванения В.В. - СПб., 2003.

2. Петрова Т. Э. Социология студенчества в России. Этапы и закономерности становления / Петрова Т. Э. – СПб., 2000.

3. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / Питирим Сорокин - М.: Политиздат, 1992.

УДК 316.346.32

Д. М. Дікова-Фаворська

МОДЕЛЬ МОЛОДІЖНОЇ УЧАСТІ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

У статті розглядається питання формування здорового способу життя молоді через власне активну участь самої молоді в розв’язанні проблем, пов’язаних зі станом здоров’я, та самостійне проведення роботи з формування здорового способу життя серед ровесників. Автором пропонується модель молодіжної участі як механізму співпраці різних суб’єктів громади, які відповідають за роботу з формування здорового способу життя.

Ключові слова: *здоровий спосіб життя, молодь, активна позиція, модель молодіжної участі, молодіжне середовище, місцева громада.*

The following article dwells upon the idea of health promotion among the young, by means of active involvement of the target group itself in dealing with health challenges and promoting the healthy way of life among the peers. Author